

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПМОП «БЕРКУТ»

Органи внутрішніх справ (далі – ОВС) як складова частина системи правоохоронних органів повинні безперервно функціонувати в будь-якій обстановці, зокрема при виникненні надзвичайних ситуацій, забезпечуючи охорону громадського порядку та громадської безпеки, що є додатковими гарантіями захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також конституційного ладу в державі. Діяльність спеціальних підрозділів, на відміну від інших служб ОВС, є багатофункціональною та пов'язана з виконанням завдань підвищеної небезпеки та складності, організацією та виконанням у визначеному обсязі певних службово-бойових завдань. При цьому особливої актуальності та значущості службово-бойова діяльність значених підрозділів, а саме: «Беркут», «Титан», «Сокіл» і «Грифон» – набуває під час виникнення та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного та соціально-політичного характеру.

Прототипи підрозділів міліції особливого призначення (далі – ПМОП) «Беркут» були створені ще за радянських часів у зв'язку зі зростанням рівня організованої злочинності, збільшенням групових порушень громадського порядку тощо, тобто з метою відповідного реагування на надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру (внутрішнього змісту). У зв'язку з викладеним, організаційно-правове забезпечення сучасної службово-бойової діяльності ПМОП «Беркут» потребує подальшого наукового дослідження.

Окремі питання службової діяльності ПМОП «Беркут» розглядалися у наукових працях Ю. В. Дубка, В. С. Зеленецького, І. В. Зозулі, М. В. Куркіна, С. О. Кузніченка, С. М. Пашкова, В. М. Тертишника, С. О. Шатрави та ін. Проте питання щодо висвітлення сутності та особливостей діяльності ПМОП «Беркут» у нормативно-правовій площині службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку розглядалися фрагментарно, без комплексного підходу.

Метою статті є аналіз організаційно-правових засад діяльності ПМОП «Беркут» як одного із суб'єктів службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку, а також вироблення пропозицій щодо їх удосконалення.

Спеціальні підрозділи ОВС є підрозділами швидкого реагування або особливого призначення, що безпосередньо призначені для проведення силового забезпечення оперативнорозшукових заходів, спеціальних операцій (антитерористичні операції, розшук і затримання озброєних та інших злочинців, які становлять суспільну небезпеку, ліквідація масових заворушень тощо), охорони власності фізичних та юридичних осіб, а також забезпечення особистої безпеки фізичних осіб [1, с. 49]. Як уже зазначалося, до спеціальних підрозділів ОВС належать: 1) управління швидкого реагування «Сокіл» Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю; 2) ПМОП «Беркут» міліції громадської безпеки; 3) спеціальний підрозділ судової міліції «Грифон»; 4) спеціальний підрозділ міліції охорони «Титан» Державної служби охорони.

Отже, ПМОП «Беркут» є спеціальним підрозділом, що діє у складі Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України. Потреба в підрозділах такого типу виникла в кінці 1980-х рр., коли держава й суспільство зазнали прояви в масових заворушень і розгулу організованої злочинності.

28 грудня 1998 р. у системі МВС Української РСР були створені загони міліції особливого призначення, що функціонували в найбільш криміногенних обласних центрах – Києві, Дніпропетровську, Донецьку, Львові й Одесі. З метою підвищення їх ефективності та мобільності ці підрозділи діяли під безпосереднім підпорядкуванням відповідного начальника управління внутрішніх справ. Дещо пізніше на основі діяльності загонів міліції особливого призначення в усіх обласних центрах, на базі батальйонів та рот патрульно-постової служби міліції були створені позаштатні підрозділи

оперативного реагування, які повністю себе виправдали.

Із самого початку створення зазначених підрозділів їх працівники брали активну участь у ліквідації масових заворушень, охороні державного кордону України під час війни у Придністров'ї, знешкодженні організованих злочинних угруповань, затриманні особливо небезпечних злочинців тощо. Загони міліції особливого призначення проявили себе як добре підготовлені підрозділи, здатні на високому професійному рівні діяти в екстремальних обставинах під час ліквідації аварій, стихійних лих, припинення групових порушень громадського порядку. При цьому вони також активно діяли проти озброєних злочинних груп та рекетирів, брали безпосередню участь у звільненні заручників та оперативних відпрацюваннях населених пунктів зі складною обстановкою.

Разом із тим, первісні функції загонів міліції особливого призначення були звужені, зведені, в основному, до забезпечення громадського порядку під час проведення масових заходів, проте оперативна обстановка, зростання злочинності, особливо організованої, зокрема рекету, корегували практичне використання загонів. Саме тому вони дедалі рідше планово залучалися до охорони громадського порядку у містах зі складною оперативною обстановкою. Отже, назва загонів міліції особливого призначення та функції, що ними виконувалися, не відповідали тим завданням, які на них покладалися.

У січні 1992 р. у зв'язку з погіршенням криміногенної ситуації у громадських місцях, поширенням резонансних злочинів, створенням і функціонуванням організованих, мобільних та озброєних злочинних груп, збільшенням кількості нападів на працівників міліції і військовослужбовців з метою заволодіння зброєю, зростанням кількості групових порушень громадського порядку, непокорі працівникам міліції, аварій на підприємствах, катастроф та інших надзвичайних обставин наявні загони міліції особливого призначення були реорганізовані в підрозділи міліції швидкого реагування «Беркут» (у містах Київ, Дніпропетровськ, Донецьк, Львів та Одеса), а в м. Сімферополь та в усіх обласних центрах вони створювалися за рахунок наявного особового складу, зокрема за рахунок патрульно-постової служби міліції [2].

Важливим аспектом було залишення під-

розділів міліції швидкого реагування «Беркут» в особистому підпорядкуванні начальника управління внутрішніх справ. Крім того, вони становили резерв міністра внутрішніх справ України. Враховуючи важливість і значущість службово-бойової діяльності підрозділів міліції швидкого реагування «Беркут», начальникам управлінь внутрішніх справ Кримської АРСР, областей та м. Київ були поставлені такі завдання: 1) комплектування працівниками міліції, які мають досвід роботи в ОВС не менше як два роки, необхідну фізичну та бойову підготовку, психологічну стійкість, здатність високопрофесійно та юридично грамотно діяти в екстремальних ситуаціях; 2) організація тісної взаємодії з підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, іншими оперативними службами (проведення спільних рейдів, засідок, операцій з боротьби з озброєними злочинними угрупованнями, рекетирами); 3) підтримання високої бойової готовності підрозділів, виключення фактів використання особового складу підрозділів для виконання завдань, що не входять до їх компетенції; 4) використання досвіду колишніх загонів міліції особливого призначення в боротьбі з організованою злочинністю, охороні громадського порядку під час проведення масових заходів, попередженні та ліквідації масових безпорядків і випадків групового хуліганства; 5) першочергове забезпечення матеріально-технічними засобами й автотранспортом; 6) поліпшення соціально-побутових умов особового складу, зокрема забезпечення необхідними умовами праці та відпочинку.

Крім того, враховуючи важливість рівня службово-бойової підготовки підрозділів міліції швидкого реагування «Беркут» для дій в екстремальних умовах, кадровими апаратами була розроблена спеціальна програма з бойової, службової, фізичної і психологічної підготовки, організовано перепідготовку й підвищення кваліфікації особового складу підрозділів [2; 3].

Нині ПМОП «Беркут» є високомобільним спеціальним підрозділом, створеним для забезпечення правопорядку під час проведення загальнодержавних, резонансних громадсько-політичних, спортивно-видовищних, культурно-масових, релігійних заходів, припинення групових порушень громадського порядку та масових заворушень, проведення спеціальних операцій із затримання озброєних злочинців, ліквідації аварій, стихійних лих, а також здійснення фізичної охорони службових осіб.

ПМОП «Беркут» у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України та нормативно-правовими актами МВС України. Принципами діяльності підрозділу є законність, гуманізм, гласність і повага прав людини.

ПМОП «Беркут» є самостійним структурним підрозділом міліції громадської безпеки ГУМВС, УМВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Київ та Севастополь і є резервом Міністра внутрішніх справ України на період, визначений ним або особою, яка виконує його обов'язки. Отже, підрозділи безпосередньо підпорядковуються начальникам ГУМВС, УМВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Київ та Севастополь, а організаційно-методичне забезпечення їх роботи здійснюється тільки їх заступниками – начальниками міліції громадської безпеки.

У разі ускладнення оперативної обстановки, виникнення групових порушень громадського порядку, масових заворушень та інших надзвичайних подій начальники ГУМВС, УМВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Київ та Севастополь можуть використовувати сили й засоби підрозділу за призначенням у межах відповідного регіону з обов'язковим повідомленням про це керівництва Департаменту громадської безпеки, яке відповідно інформує керівництво МВС України [4; 5].

Особовий склад ПМОП «Беркут» комплектується на договірних засадах і конкурсній основі з найбільш професійно підготовлених працівників ОВС, військовослужбовців, звільнених у запас, які мають необхідну фізичну підготовку, психологічну стійкість, здатні впевнено діяти в екстремальних умовах та виконувати завдання, покладені на підрозділ. Крім того, основна увага у службово-бойовій діяльності ПМОП «Беркут» приділяється підвищенню рівня професійної підготовки їх працівників. З цією метою з особовим складом проводяться щоденні тренування для відпрацювання практичних навичок підготовки до дій в екстремальних ситуаціях, особливо під час масових заворушень, групових порушень громадського порядку, хуліганських проявів, вилучення правопорушників з місць масового перебування громадян, затримання озброєних злочинців.

До основних завдань і функцій ПМОП

«Беркут» належать:

1) охорона прав і законних інтересів громадян від злочинних посягань та інших антигромадських дій (*охоронні дії*);

2) забезпечення правопорядку під час проведення загальнодержавних, резонансних громадсько-політичних, спортивно-видовищних, культурно-масових, релігійних та спеціальних заходів (*профілактичні дії*);

3) забезпечення громадського порядку та безпеки в районах зі складною оперативною обстановкою, при надзвичайному стані й надзвичайних обставинах, під час масових та спеціальних заходів;

4) участь у проведенні спеціальних операцій із затримання озброєних злочинців, членів організованих злочинних угруповань, звільнення заручників, припинення терористичних актів, відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди, транспортні засоби або звільнення їх у разі незаконного захоплення (*спеціальні дії*);

5) вжиття заходів щодо попередження, припинення та локалізації групових порушень громадського порядку, масових заворушень, пов'язаних із цим інших протиправних дій, виявлення та затримання осіб, що до них причетні;

6) спільна участь з іншими правоохоронними органами України у проведенні цільових рейдів та спеціальних операцій з відпрацювання найбільш криміногенних місць з метою виявлення та попередження злочинів, інших правопорушень (*профілактичні та спеціальні дії*);

7) здійснення спільно з іншими службами та підрозділами ОВС України спеціальних заходів щодо виявлення, блокування та знешкодження терористів, членів бандитських угруповань та інших озброєних злочинців (*спеціальні та ізоляційно-обмежувальні дії*);

8) участь у забезпеченні спільно з підрозділами Управління державної охорони України та Служби безпеки України державної охорони службових осіб (*охоронні дії*);

9) участь у проведенні спільних заходів по лініях інших служб ОВС, а також митної служби України, підрозділів Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України та інших центральних органів виконавчої влади (*профілактичні та спеціальні дії*) [4; 5].

Лише за окремим рішенням керівництва МВС України ПМОП «Беркут» може бути тимчасово передислокований в інші регіони держави для участі в невідкладних заходах

щодо забезпечення правопорядку, припинення групових порушень громадського порядку та масових заворушень, проведення спеціальних операцій, локалізації і знешкодження злочинних угруповань та озброєних злочинців; проведення антитерористичних заходів відповідно до Указу Президента України від 14 квітня 1999 р. № 379 та рішення міжвідомчої координаційної комісії Антитерористичного Центру при Службі безпеки України та в порядку, передбаченому штабом цього Центру [4].

Під час проведення спеціальних операцій із затримання озброєних злочинців і визволення заручників безпосереднє планування та проведення силової фази операції доручається командуванню ПМОП «Беркут» лише у разі відсутності керівників територіальних ОВС, тобто підрозділи використовуються як придані сили, що виконують силове забезпечення спеціальних дій і заходів.

Окрім безпосереднього виконання функцій, пов'язаних із реагуванням на надзвичайні ситуації внутрішнього соціально-політичного характеру, на ПМОП «Беркут» покладаються завдання щодо участі в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, а саме:

1) охорона громадського порядку й забезпечення громадської безпеки в районі виникнення надзвичайної події та на території, що до нього прилягає;

2) участь у невідкладних заходах щодо рятування, евакуації людей та надання їм першої медичної допомоги;

3) участь в охороні особливо важливих об'єктів, а також об'єктів транспорту та життєзабезпечення населення, у збереженні майна, що залишилося без нагляду, попередженні та припиненні фактів розкрадання власності, її навмисного псування або знищення;

4) участь у проведенні заходів з тимчасового обмеження або заборони руху транспорту, пішоходів вулицями й дорогами в районі виникнення надзвичайної події, а також в огляді транспортних засобів, пасажирів та їх вантажу й багажу у встановленому законодавством України порядку;

5) участь у проведенні заходів, пов'язаних із розблокуванням транспортних магістралей, об'єктів життєзабезпечення, розгородженням перешкод під час припинення й локалізації масових заворушень та під час виникнення надзвичайних подій, викликаних іншими причинами, у тому числі техногенного і природ-

ного характеру;

б) участь в інших заходах, що виконуються за рішенням керівника органу оперативного управління в районі виникнення надзвичайної події.

Висновки. У зв'язку зі зміною пріоритетів боротьби зі злочинністю та певними організаційно-штатними змінами в системі МВС України (зокрема створенням управління швидкого реагування «Сокіл» Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю, віднесенням ПМОП «Беркут» до складу міліції громадської безпеки), сучасна службово-бойова діяльність ПМОП «Беркут» безпосередньо пов'язана з охороною громадського порядку та забезпеченням громадської безпеки у разі виникнення певних надзвичайних ситуацій, тобто силове забезпечення заходів із запобігання та припинення правопорушень. Завдання силового забезпечення оперативно-розшукових заходів, проведення спеціальних операцій, спрямованих на припинення діяльності бандформувань, організованих груп і злочинних організацій та їх лідерів, участі в оперативних комбінаціях належать виключно до компетенції управління швидкого реагування «Сокіл».

Службово-бойова діяльність ПМОП «Беркут» полягає у спеціальних, профілактичних, охоронних, режимних, захисних, ізоляційно-обмежувальних заходах і діях, що ведуться під керівництвом центрального органу виконавчої влади з метою забезпечення громадської безпеки та охорони громадського порядку під час проведення спеціальних операцій та за надзвичайних ситуацій соціально-політичного, надзвичайного та техногенного характеру. Невід'ємними аспектами службово-бойової діяльності ПМОП «Беркут» були й залишаються: бойове (оперативне), матеріально-технічне, морально-виховне забезпечення, а також внутрішня (з іншими галузевими службами й підрозділами внутрішніх справ, внутрішніми військами) та зовнішня взаємодія (з компетентними підрозділами Служби безпеки України, Управління державної охорони України, Державної митної служби України тощо). Від рівня всебічного забезпечення службово-бойової діяльності ПМОП «Беркут» цілком залежить ефективність і результативність заходів, що вживаються в межах компетенції працівниками зазначених підрозділів щодо забезпечення громадської безпеки та охорони громадського порядку.

Література

1. Буткевич С. А. Актуальні питання підготовки працівників спеціальних підрозділів ОВС до дій у надзвичайних ситуаціях / С. А. Буткевич // Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 лют. 2010 р.). – О. : ОДУВС, 2010. – С. 49–50.
2. Про реорганізацію загонів міліції особливого призначення і створення підрозділів міліції швидкого реагування «Беркут» та заходи по їх ефективному використанню в боротьбі з організованою злочинністю і охороні громадського порядку : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 січ. 1992 р. № 1. – К. : МВС України, 1992. – 16 с.
3. Про затвердження Положення про підрозділи міліції швидкого реагування «Беркут» : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 31 серп. 1998 р. № 636. – К. : МВС України, 1998. – 12 с.
4. Про затвердження Положення про підрозділ міліції особливого призначення «Беркут» : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18 трав. 2004 р. № 529. – К. : МВС України, 2004. – 10 с.
5. Про внесення змін до наказу МВС від 18.05.2004 р. № 529 : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 1 січ. 2009 р. № 1. – К. : МВС України, 2009. – 4 с.

Надійшла до редколегії 16.03.2010

Анотації

Розглянуто особливості та зміст службово-бойової діяльності підрозділів міліції особливого призначення «Беркут», передумови їх створення та подальшої розбудови, а також нормативно-правове забезпечення їх діяльності.

Рассмотрены особенности и содержание служебно-боевой деятельности подразделений милиции особого назначения «Беркут», предпосылки их создания и дальнейшего развития, а также нормативно-правовое обеспечение их деятельности.

Peculiarities and content of service and combat activity of police units of special function «Berkut», backgrounds of their creation and further development and also normative and legal base of their activity providing are researched.

УДК 342.915

С. Ю. ОБРУСНА,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

юридичного інституту

Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

СОЦІАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР СУДОВОГО УПРАВЛІННЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Ефективне функціонування будь-якої соціальної системи багато в чому залежить від належно організованого управління нею. Не є винятком і система судових органів України, управління якою забезпечується переважно нормами адміністративного права. Вони закріплюють і впорядковують значну кількість внутрішньосистемних і внутрішньоапаратних відносин, що й становлять основний зміст управління позасудовою діяльністю органів судової влади України. Специфіка судового управління полягає в тому, що воно, не поширюючись на сферу правосуддя, всіляко має сприяти досягненню його цілей і виконанню його завдань. Тому актуальним як для теорії, так і для практики юридичної науки є аналіз не тільки організаційно-правового забезпечення судового управління, а й теоретичних положень науки адміністративного права, державного управління, теорії управління в

цілому. Це сприятиме визначенню сутності судового управління, його форм, принципів, системи; дасть змогу модернізувати управління судовою системою, що має важливе значення в сучасних умовах проведення судово-правової реформи.

Про актуальність вказаної проблематики свідчать публікації А. Стрижака [1], Д. Притики [2], М. Приймака [3], монографічних досліджень [4] та дисертаційних робіт [5].

Аналіз сучасних досліджень як галузі юридичної науки, так і окремих суміжних наук дає змогу зробити висновок про те, що вказані вище проблеми та проблема визначення характеру судового управління зокрема не знайшли достатньо ґрунтовного висвітлення. Тому **метою** даної публікації є дослідження характеру судового управління, його характерних рис та особливостей.

Методологічний аспект дослідження характеру